

DOCUMENTE

TRAIAN BRĂILEANU ÎN DOCUMENTE (I)

Radu Florian Bruja

Abstract. *A Romanian's politician from Bukovina, Traian Brăileanu agreed the idea of possible activities of former political parties. Although he was a regional party, his activity was oriented to complete the unification and consolidation of Romania. Traian Brăileanu was a sociologist and doctor Professor at University of Cernăuți. A polyglot, Traian Brăileanu has known the Greek and German's philosophy. He has begun his political activity in People's Party, then in League of National and Christian Protection and finally in The Legionary Movement. We bring back into scientific circuit some documents from the personal records of Traian Brăileanu. This documents covering the period 1920-1921 on the ground of some investigations archirved by the author from Cernăuți, Ukraina.*

Originar din comuna bucovineană Bilca, Traian Brăileanu s-a născut la 14 septembrie 1882, ca al nouălea fiu al învățătorului Gheorghe Brăileanu. A urmat școala primară din localitatea natală, gimnaziul superior la Rădăuți, pe care l-a absolvit în 1901, și a făcut studiile superioare între anii 1901-1905, urmând cursurile de filosofie și, în secundar, elină și latină, la Univesitatea din Cernăuți. A frecventat și cursurile de istoria literaturii române ținute de I. G. Sbiera. În capitala Bucovinei a activat ca profesor la Liceul „Aron Pumnul”, apoi a fost transferat la Școala de ofițeri din Lemberg. În 1909 și-a susținut doctoratul la Universitatea cernăuțeană cu tema *Considerare și lămurire a celor mai importante categorii în istoria filosofiei*. Între 1909 și 1914, după satisfacerea serviciului militar, a fost angajat ca interpret al Legației României din Viena pentru limbile germană și română. În capitala Austro-Ungariei a frecventat cursurile profesorilor universitari Adolf Stohr și Adolf Loos¹. În 1919 revine la Cernăuți ca bibliotecar, apoi, din martie 1921, profesor agregat și profesor titular, din 1924, la Catedra de Etică, Sociologie și Politică din cadrul instituției de învățământ superior din localitate². Între 1931-1933 a fost Decan al Facultății de Litere și Filosofie. A mai fost membru al Academiei de Științe Politice al Universității Columbia (New York). A fost decorat de către regele Carol al II-lea cu Ordinul „Steaua României” în grad de Comandor³. A fost membru al Societății „Junimea” și a sprijinit apariția revistei „Junimea literară” unde a debutat cu nuvela *Irina*. De-a lungul timpului a mai condus revistele „Cugetări”, „Poporul”, „Gazeta poporului”, a inițiat, tot în capitala Bucovinei, grupul „Iconar”, a condus și îndrumat revista „Însemnări sociologice” și, între anii 1940-1941, la Sibiu, revista „Înălțarea”⁴.

Prin activitatea sa, dar mai ales prin opera științifică, a rămas unul din cei mai valoroși sociologi români. Între lucrările sale se numără: *Despre condițiile conștiinței și ale cunoștinței*, Cernăuți, 1912; *Introducere în sociologie*, Cernăuți, 1924; *Sociologie generală*, Cernăuți, 1926; *Etică și sociologie. Contribuții la soluționarea problemei*

Individ și Societate, Cernăuți, 1928; *Politica*, Cernăuți, 1928; *Etica*, București, 1935; *Sociologia și arta politică*, Cernăuți, 1937; *Sociologia și arta guvernării. Articole politice*, Cernăuți, 1940; *Statul și societatea morală*, București, 1940; *Teoria Comunității Omenеști*, București, 1941⁵. Deși opera sa recurge în principal la studiul sociologiei, nu puține trimiteri sunt făcute la problema naționalismului românesc, chestiune cu mare audiență în epocă. În acest sens, Horia Sima, unul dintre liderii dreptei românești, spunea despre Brăileanu: „în afară de lucrările lui de filosofie, Traian Brăileanu va rămâne în istoria gândirii românești ca un doctrinar al naționalismului. El aparține familiei spirituale a celor mai străluciți reprezentanți ai rasei noastre, care au fixat prin operele lor coordonatele de desfășurare ale istoriei și culturii românești: Bălcescu, Bărnăuțiu, Eminescu, Aurel C. Popovici. Locul lui e între acești profeți și vizionari ai destinului românesc”⁶.

Participant activ la viața politică a epocii sale, Traian Brăileanu a intrat în politică în rândurile Ligii Poporului, având chiar funcția de lider al organizației din Bucovina⁷. A trecut fugitiv prin Partidul Naționalist-Democrat al lui Nicolae Iorga, ajungând ulterior la Liga Apărării Național Creștine. La mijlocul anilor '20 a intrat, alături de un grup de lideri marcanti, în conflict cu A. C. Cuza și a părăsit partidul. A încercat o coabitare cu alte partide, înainte de a adera la extrema dreaptă, la sfârșitul anilor '20 din cauza „atitudinii molatice” a grupărilor politice tradiționale față de străini⁸. A fost un simpatizant și apoi membru de marcă în Mișcarea Legionară, din 1929, membru în Senatul Legiunii și chiar Ministru al Educației Naționale, Cultelor și Artelor în guvernarea național-legionară (1940-1941). Alături de Nichifor Crainic, Nae Ionescu și Mihail Manoilescu a „conferit responsabilitate intelectuală Mișcării Legionare, iar influența lor a adus organizației lui Codreanu noi grupuri”⁹. A fost arestat un scurt timp în vremea regimului antonescian. Este pensionat forțat în anii 1943-1944 și închis în lagărul de la Târgu Jiu. Guvernul comunist al lui Petru Groza l-a condamnat la 20 de ani de temniță grea cu confiscarea averii, în 1946 fiind încarcerat de către comuniști la Aiud unde a și murit la 3 octombrie 1947.

Seria de documente care vor vedea lumina tiparului începând cu numărul de față au fost identificate în urma unor stagii de cercetare în Arhivele Statului de la Cernăuți. În acest volum sunt prezentate câteva documente din Fondul Directoratul Instrucțiunii din Bucovina din dosarul personal al lui Traian Brăileanu. Este vorba de câteva documente care privesc un aspect necunoscut din viața profesorului bucovinean, legat de dificultățile financiare de la începutul carierei sale. Deasemenea, ultimele documente privesc un proces în care a fost implicat Traian Brăileanu pe vremea când activa în Partidul Poporului¹⁰.

DOCUMENTE:

1.

Cernăuți, în 8 Decembrie 1920

Domnului Secretar general

Am onoarea a Vă ruga să binevoiți a interveni unde de drept pentru ca pe baza actelor alăturate să mi se socotească anii de serviciu începând cu 1 Septembrie 1905, deci trei gradații pentru socotirea lefii. Dat fiind că Ministerul Afacerilor Străine mi-a plătit

toate retribuțiile până la anul 1918, deci până la reîntrirea mea în serviciul Statului și făcându-se unificarea salariilor funcționarilor din Bucovina, cred că nu mai există nici o piedică pentru recunoașterea vechimii mele în serviciul de la data arătată mai sus.

Dr. Traian Brăileanu
Bibliotecar și docent la Unicersitatea din Cernăuți

Domniei sale
Domnului Secretar general al Instrucțiunii Publice la Cernăuți

Arhivele Statului, Cernăuți, inv. 3, d.551, filele din dosar nu au fost numerotate.

2.

România. Ministerul Instrucțiunii. Direcțiunea activității școlare și extrașcolare din Țările Române surori. N-rul 31822. București la 20/IV 1921

Domnule Decan,

Avem onoare a vă face cunoscut că, prin Înalt Decret Regal cu n-rul 1539 din 11 Aprilie 1921, D-l Dr. Traian Brăileanu, este numit profesor agregat pentru catedra de pedagogie și sociologie la acea Facultate, pe ziua de 1 Martie 1921.

Ministru: ss. M. Popa-Lisseanu

Domniei sale
Domnului Decan al Facultății de filosofie din Cernăuți
Cernăuți, la 23 Aprilie 1921

Arhivele Statului, Cernăuți, inv. 3, d. 551

3.

Cătră

Secretariatul General pentru Instrucțiunea publică din

Cernăuți

Prin Înalt Decret regal no. 4879 din anul 1919 am fost numit bibliotecar cl. 1 la Biblioteca Universității din Cernăuți pe ziua de 1 Octomvre 1919.

În cursul anului 1920 m-am abilitat la Universitatea din localitate, iar în anul 1921 am fost numit profesor agregat pe ziua de 1 Martie a.c.

Pe baza unei adrese a conducătorului bibliotecii Universității Secretariatul D-Voastre m-a șters din postul de bibliotecar cu ziua de 1 Martie fără ca eu să-mi fi înaintat demisia.

Ori nici o lege nu mă împiedică să rămân și bibliotecar. Legea cumulului este clară în această privință. În consecință am cerut la Ministerul Instrucțiunii reintegrarea

mea în postul de bibliotecar, la care cerere Ministerul mi-a răspuns prin nota alăturată aci în copie legalizată.

Pe baza acestei note am onoarea a vă ruga să binevoiți a-mi da delegațiunea de bibliotecar pe lângă Biblioteca Universității din localitate, dispunând să mi se plătească leafa convenită începând cu ziua de 1 Martie 1921.

Cernăuți, la 12 octombrie 1921

Traian Brăileanu

Arhivele Statului, Cernăuți, inv. 3, dosar 551.

4.

Biblioteca Universității

Cernăuți, în 10 Mai 1921

Dr. Traian Brăileanu,
Retragerea salariului ca bibliotecar

Cătră

Secretariatul general pentru Instrucțiune publică

Domnul Traian Brăileanu, bibliotecar cl. I-a, a fost numit Profesor universitar cu ziua de 1 Martie 1921. D-sa a ridicat și la 1 Aprilie și la 1 Mai 1921 salariul său de bibliotecar cl. I-a, cu toate că de drept nu i se cuvine acest salariu și nici nu mai figurează în bugetul bibliotecii pe anul 1921/22.

Direcțiunea are deci onoarea a ruga onoratul Secretariat general, ca acesta să dispună de urgență regularea salariului d-lui Prof. univ. Dr. Traian Brăileanu, insistând totodată pe lângă Caseria Țării, ca la lichidarea salariului numitului Prof. univ. să se substragă cotele ridicate ca salariu de bibliotecar cl. I-a pe lunile Aprilie și Mai 1921, căci direcțiunea Bibliotecii universitare nu poate lua nici o răspundere pentru greutățile ivite bugetului țării din această încurcătură.

Conducătorul:
[indescifrabil]

Arhivele Statului, Cernăuți, inv. 3, d. 551.

5.

Direcțiunea bibliotecii universitare Cernăuți, 16 noiembrie 1921

Domnului director general,

La scrisoarea din 31 octombrie 1921 no. 6257 privitor la cererea d-lui Brăileanu de a fi reintegrat în postul de bibliotecar am onoarea a vă răspunde următoarele:

Domnul Brăileanu a fost numit bibliotecar cl. I pe ziua de 1 Octombrie 1919. La 2 Septembrie 1920 d-sa a prezentat o cerere pentru concediu și a primit de la Secretariatul de Instrucție de aici cu n-rul 3763 din 6 Octombrie 1920 concediu din 1 Octombrie 1920 până la 1 Martie 1921. Cu 1 Martie 1921 dl. Brăileanu a fost numit profesor agregat definitiv și deci nu s-a mai prezentat la serviciu.

Direcțiunea bibliotecii la 10 Mai 1921 sub no. 102 a raportat Secretariatului de Instrucție și a cerut ca să se reguleze salariul d-lui Brăileanu. Direcțiunea s-a văzut necesită de a face acest raport pe de o parte pentru că la cazurile precedente de numire a profesorilor Cotlancino și Bucevschi nou numiții profesori au încetat de a mai fi și bibliotecari și pe de altă parte d-l. Brăileanu nici nu făcea serviciu și nici nu s-a anunțat la serviciu.

Așa stând lucrurile Direcțiunea bibliotecii nu l-a mai considerat pe d-l. Brăileanu în bugetul anului curent și de prezent sunt ocupate toate locurile de bibliotecari prevăzute în buget.

Dacă Secretariatul de Instrucție crede a-l angaja pe d-l Brăileanu în locul d-lui Saghin propus de direcțiune să substituie pe d-l Gherasim pentru remunerația de 80% subsemnata direcțiune nu cere nimic în contra, pretinde însă ca d-l Brăileanu să între în serviciu în timpul prescris. Despre compatibilitate s-a exprimat Ministerul și subsemnatul nu e în măsură să se pronunțe.

Dacă d-l Brăileanu nu primește această angajare, cu onoare rog să aprobați angajarea d-lui Saghin cât mai curând având mare lipsă de funcționari, sau să dispuneți ca d-l Gherasim să se înapoieze la serviciu deoarece Direcțiunea bibliotecii nu și-a dat asentimentul la trecerea acestuia în învățământul fără a face serviciu la bibliotecă.

Directorul:
Cotlancino(?)

Arhivele Statului, Cernăuți, inv. 3, d. 551.

6.

Cătră Directoratul general pentru instrucția publică
Cernăuți

Cu nota no. 3907/21 a Directoratului general pentru instrucțiunea publică din Cernăuți, din 12 august 1921, mi se face cunoscut că s-a sistat oprirea în suma lunară de 250 lei în favoarea Comisiunii Române pentru lichidare în Viena în ziua scadenței (1/7 1921) fiind conform adresei Direcțiunii generale de Finanțe (Secția de cont) no. 4529 din 15 iulie 1921 eu am restituit deja în august 1919 avansul de 5000 coroane primit de la comisiunea susindicată.

Am onoarea a Vă face cunoscut că încă înainte de sistarea acestei rețineri, mi s-a oprit pentru luna Iulie 1921 suma de 250 lei, pe care sumă cu toate cererile și intervențiile n-am primit-o nici astăzi. Actul ultim pe care l-am putut afla la Direcția de Finanțe în această chestiune e sub no. 16392 din 29 Decembrie 1921.

Am deci onoarea a Vă ruga să binevoșiți a interveni să mi se restituie suma de lei 250 (două sute cincizeci) care mi-a fost reținută din leafa pentru luna Iulie 1921.

Cernăuți, la 1 Mai 1922

Traian Brăileanu
Profesor agregat la Universitatea Cernăuți

Arhivele Statului, inv. 3, d. 551.

7.

Act de acuzație

Dr. Traian Brăileanu, docent universitar și bibliotecar

1. Ioan Brăteanu, profesor secundar
2. Dr. Constantin Țopa, profesor secundar
3. Dr. Constantin Onciul, avocat,
Toți cu domiciliul în Cernăuți

Înaintează în contra domnului

Nicolai Mitenco, născut la Cuciurul Mare, 39 de ani confesiune gr.or. de profesiune inginer civil, căsătorit, următoarea

Acuzație

Domnul Nicolai Mitenco, publicând sub proprie semnătură în Nr. 16 al foii periodice „Țărănimea”, editată la Cernăuți, la pagina 3 sub titlul „Să vă fie aminte” un entrefilet în care între altele se afirmă:

„În vremea din urmă știu că niște autorizații de export sau import făcute pe numele meu fără orice știre personală se găsesc în mâna d-lui Constantin Țopa sau Brăileanu. Am îndrumat deja pașii necesari la tribunalul în penale” și

„Mai comunic că noaptea între orele 9 și 12 din 27.28.29 Aprilie a.c. domnii Constantin Țopa, Traian Brăileanu, Ion Brăteanu, avocat Dr. Constantin Onciul și Modest Scarlet, fără știrea mea și cu excluderea contabilului meu Nazarie Paulovici au intrat în birourile mele particulare din strada Schiller nr.5 au ținut ședințe secrete preparând lovitura măgărească pentru așa zisa purificare a Partidului Poporului cu care ocazie mi s-au înstrăinat mai multe lucruri valoroase,

a învinovățit pe nedrept I. Pe domnul Constantin Țopa și Traian Brăileanu II. Pe domnii Ioan Brăteanu, Constantin Țopa, și Constantin Onciul de a fi comis o crimă respectiv delict sau contravențiune fără ca această învinovățire să fi mers până a intra în prevederile art. 209 cod penal. În consecință domnul Nicolai Mitenco, s-a făcut culpabil de delictul prevăzut la art. 487 pentru care este pasibil conform art. 493 cod penal.

La dezbaterea definitivă a procesului în fața curții cu jurați în Cernăuți se vor citi

Denunțul nr. 1 împreună cu pasajul incriminat din „Țărănimea” și se vor cita ca inculpat domnul Nicolae Mitenco, ca acuzatori și ca martori Constantin Țopa, Traian Brăileanu, Ioan Brăteanu și dr. Constantin Onciul

Motive

Inculpatul și acuzatorii făceau parte din Liga Poporului, Traian Brăileanu era președintele comitetului local al Ligei. Scopul acestuia se rezuma în editarea unei foi propagandiste și în organizarea partidului politic prezidat de generalul Averescu. Atât localul, despre care inculpații afirmă, că ar fi fost birourile sale particulare, cât și telefonul din el, au fost puse la dispoziția centrului regional al Ligei pentru a servi ca local de redacție și de întrunire a partizanilor. Chiar din capul locului atât Brăileanu cât și Țopa se găseau în posesia de câte o cheie și aveau tot dreptul să intre în local când voiau.

Ar fi fost chiar inexplicabil cum inculpatul ar fi tolerat numai intrarea în acel local, când Brăileanu era președintele comitetului executiv al Ligei.

Exact, că inculpatul și-a instalat în același local și cancelaria sa de inginer deoarece atât președintele cât și ceilalți membri din motive bine înțelese, nu s-au opus unui partizan. Dar consimțământ tacit – sau chiar presupunând dar neadmițând, că aceste încăperi ar fi fost particulare ale inculpatului – nu alterează întru nimic faptul, că localul în chestiune după destinațiunea lui principală era și se prezintă și după exteriorul lui (table cu inscripția „Țărănimea” – Liga Poporului etc.) ca localul de redacțiunea al foii partidului și locul de întâlnire a partizanilor. Numai nu acuzatorii ci și multe alte persoane, aderenți ai generalului Averescu veneau și ieșiau din acest local la orice timp. Inculpatul nici nu a contestat nicicând nici unui membru al acestei organizații publice de a frecventa localul.

După un oareșicare timp însă inculpatul din faptul azeziunii sale la acest partid se credea în drept să ceară de la diferitele personaje conducătoare ale acestei organizații politice favoruri deosebite. Odată solicita postul de secretar general, altă dată autorizații de import și export. În alt caz destituirea imediată a prefectului județului Cernăuți pentru că i se părea, că acesta nu menajează în deajuns candidatura sa de deputat în acest județ, de multe ori pretindea înlăturarea tuturor acelor primari sătești, pe care îi bănuia, că sunt sau nu vor fi la ordinul lui etc. Toate aceste pretențiuni valorificate din ce în ce mai impetuos neputându-se satisface de conducătorii organizației politice și fiind după copriinderea lor chiar proprie să discrediteze în fața publicului gruparea politică, acuzatorii sub proprie iscălitură publicară în revista „Cugetări” o declarațiune prin care aduseră la cunoștința publică, că îl consideră inculpat de nemaiaparținând grupării lor. Dacă până la acel moment inculpatul nu avea nici un motiv să se îndoiască de cinstea personală a acuzatorilor această declarațiune îl făcu să urzească răzbunarea. De fapt declarațiunea sus menționată apărură în „Cugetări” în 2 Mai 1920 și răspunsul împricinat nu întârzie să apară în 5 Mai 1920 în „Țărănimea”, pe atunci organul condus de însuși inculpatul. Conexitatea e prea limpede, decât să admită o altă explicație decât cea a răzbunării premeditate. În loc însă de a combate „declarația” cu argumente și rectificări concrete inculpatului i-a plăcut să riposteze cu calomnii violente și lipsite de orice bază reală, pentru ca astfel înjosind cinstea personală a acuzatorilor și prezentându-i în ochii lumii ca pungași ordinari și escrochi rafinați să slăbească și să anihileze eficacitatea „declarațiunii”.

Se mai relevă că inculpatul nu dispune de active considerabile în schimb însă de o familie numeroasă și prin urmare nici nu posedă „obiecte de valoare” enunțate lumii cu atâta emfază numai pentru a nutri în publicul neorientat credința în posibilitatea crimei ce pretinde că s-ar fi comis.

În justificarea sa inculpatul nu tăgăduiește a fi publicat și iscălit el însuși în plină cunoștință articolul împricinat.

Drept care acuzația prezentă se învederază ca fundată.

Cernăuți, 11 decembrie 1920

Semnat
Traian Brăileanu
Ioan Brăteanu
Constantin Țopa
Constantin Onciul

Arhivele Statului, inv. 3, d. 551.

8.

Tribunalul Penal

în Cernăuți

Acuzatorii

1. Constantin Țopa,
profesor la școala reală din Cernăuți
2. Traian Brăileanu,
bibliotecar la universitatea Cernăuți
3. Ioan Brăteanu,
profesor Cernăuți, str. Popovici, nr.7
4. Dr. Constantin Onciul,
avocat, str. Dr. Reiss 19a

Acuzatul

Nicolae Mitenco

inginer silvic,
Cernăuți,

str. Schiller, nr.5

Domnule Președinte

În aici anexatul nr. 16 al foii periodice „Țărănimea” editată la Cernăuți inculpatul Nicolae Mitenco publică la pagina 3 sub titlul „Să vă fie aminte” cu proprie iscălitură un entrefilet, în care între altele enunță următoarele:

„În vremea din urmă știu că niște autorizații de export sau import făcute pe numele meu fără orice știre personală se găsesc în mâna d-lui Constantin Zoppa sau Brăilean. Am îndrumat deja pașii necesari la tribunalul în penale”.

Mai comunic că noaptea între orele 9 și 12 din 27.28.29. Aprilie a.c. domnii Constantin Zoppa, Traian Brăileanu, Ioan Brăteanu, avocat Dr. Onciul și Modest Scarlat fără știrea mea și cu excuderea contabilului meu Nazarie Paulovici au intrat în birourile mele particulare din strada Schiller, nr. 5 au ținut ședințe secrete preparând lovitura măgărească pentru așa zisa purificare a Partidului Poporului cu care ocazie mi s-au înstrăinat mai multe lucruri valoroase.

Constituind aceste comunicări toate criteriile delictului ultragiului rugăm să binevoii a dispune urmărirea inculpatului conform legii.

Vă rugăm, Domnule Președinte, să primiți asigurarea distinsei noastre stime.

Arhivele Statului, Cernăuți, inv. 3, d. 551.

NOTE:

1. Adolf Loos (1870-1933) și Adolf Stohr (1855-1921), profesori renumiți, universitari vienezi de filosofia limbajului, cu o mare recunoștere în epocă.
2. Emil Satco, *Enciclopedia Bucovinei*, vol. I, Suceava, 2004, p.149-150.
3. Arhivele Statului, Cernăuți, *Fond Directoratul Instrucțiunii din Bucovina*, d.551, filele nu sunt indicate.

4. Emil Satco, *op. cit.*
5. *Ibidem*, p.150; date biografice despre Traian Brăileanu vezi și la Gheorghe Buzatu, Corneliu Ciucanu, Cristian Sandache, *Radiografia dreptei românești (1927-1941)*, București, 1996, p.77.
6. Gheorghe Buzatu, Corneliu Ciucanu, Cristian Sandache, *op. cit.*
7. Arhivele Statului, Cernăuți, fond 118, d.1030, f.60-61.
8. Armin Heinen, *Legiunea „Arhanghelul Mihail”. Mișcarea socială și organizație politică. O contribuție la problema fascismului internațional*, București, 1999, p.172.
9. *Ibidem*, p.160.
10. Constantin Schifireț, *Studiu introductiv*, în Traian Brăileanu, *Sociologie generală*, București, 2002 (reeditare); pentru cunoașterea vieții lui Traian Brăileanu vezi și Tudor Brăileanu, Leon Țopa, Veronica Țopa, *Viața și opera teoretică a lui Traian Brăileanu*, București, 1945; de curând au fost publicate și memoriile sociologului bucovinean.